

Povodně a sucho – krajina jako základ řešení

1. Ekosystémy říční krajiny

(Pokračování článku ze str. 21–24 této Živy)

Co brání změnám krajiny ve smyslu zlepšení dynamiky její vodní složky? V první části článku na str. 21–24 jsme viděli, že ekologický stav vodních toků a jejich niv je z hlediska tlumení rizik a hrozeb spojených s globální změnou klimatu zásadní. Ukazuje se, že pro takový úkol musíme zachovávat ekosystémy v dobrém ekologickém stavu. Přesto je cílené využití ekosystémů pro řešení úkolů v naší krajině neuspokojivě váhavé, pomalé a zaostává za západní Evropou. Příčiny můžeme shrnout následujícím způsobem:

- Přetrvává rezortní, oborově omezený pohled na různé aspekty procesů v nivách. Nivy chráníme proto, že se v nich vyskytují chráněné druhy nebo biotopy. Výskyt „modráska“ zdá se pak blokovat leckterý „prospěšný“ developerský záměr – a veřejnost to často tak vnímá. Ochrana přírody není zvyklá argumentovat celou škálou ekosystémových služeb, pokud jde o správu vodních toků a využití niv. Hledá se, kam až můžeme, případně nesmíme zajít z hlediska zákona, abychom se vyhnuli vlastní odpovědnosti při tvůrčím rozhodování.

- Zabezpečení ochrany před povodněmi spadá mezi povinnosti správce vodních toků, správce povodí a vlastníka vodního díla. Tyto subjekty dosud ve větší míře nezařadily protipovodňová opatření blízka přírodě (případně také proti suchu) do svých strategií. Převažuje důvěra v opatření technická. Ta mají jistě své opodstatnění v intravilánu, ale málokdy ve volné krajině. Tam je třeba pracovat s ekosystémy a nesnažit se nákladnými opatřeními spoutávat přírodní děje. Protipovodňovou ochranu platí stát se všemi důsledky – ne vždy se hledá nejlevnější řešení, investuje se často tam, kde obce nejvíce lobují, nikoli podle předem dohodnuté strategie v rámci povodí, která by zahrnovala i úko-

ly vyplývající z Rámcové směrnice o vodní politice – dosažení dobrého ekologického stavu vodních útvarů.

- Cílovým stavem by mělo být komplexní hospodaření v rámci celého povodí zaměřené na požadované výstupy, jako je kvalita vody, dynamika odtoku povodňových vln atd. Pro takovou koncepci je nutné nejprve modelovat toky živin a vody ve variantních scénářích různých opatření (přírodě blízkých i technických, včetně změn krajinného pokryvu, introdukce mokřadů apod.), a poté kombinací pobídek, výkupů a politických nástrojů dosáhnout jejich realizace a tím změny ve výstupech. Popsaný komplexní management se hodí pro povodí s definovanými prioritami společenského zájmu a neobejde se bez mezioborových týmů složených z teoretiků i prakticky založených odborníků. Takto bylo např. transformováno povodí Catskill Mountains ve státě New York v USA, aby primárně sloužilo jako zdroj pitné vody pro město New York. Kdy se u nás dočkáme podobně velkorysé transformace, třeba povodí Želivky?

- Při zajištění optimalizace hospodaření v nivách a revitalizace vodních toků narážejí realizátoři na fragmentovanou pozemkovou držbu, obtíže při souhlasech nebo výkupu pozemků a časovou náročnost administrativních procesů. Příprava trvá roky, a pokud správce toku nezachová kontinuitu těchto aktivit i navzdory častým změnám na vedoucích pozicích, příprava se neúměrně prodlužuje nebo se zastaví. Důsledkem je nízký počet dokončených projektů.

- Pokud dojde k úspěšné revitalizaci, prakticky nikdy se nepodaří provést monitorování jejich účinků – realizační projekty nelze většinou použít pro porovnání dat dokumentujících stav systému před a po zásahu (dynamika průchodu povodňových vln, biodiverzita, retence živin).

- Přesto však změna nastává, i když pomalejším tempem, než bychom si přáli. Zkušenost s povodněmi v posledních deseti letech vede, alespoň u části zainteresovaných odborníků, k určitému přehodnocení tradičních postupů používaných v protipovodňové ochraně či při odstraňování povodňových škod. Ty nastávají v některých úsecích toků tak často, že se zvažují možnosti místo opakovaných investic do technických struktur řešit situaci např. ponecháním prostoru pro změny tras a struktury koryt a břehů. S tím souvisí hledání levnějších řešení, aktuálních v současné době ekonomické stagnace. Ponechání změn tras přírodních koryt po povodních bez zpětných úprav nalézá i podporu v přijatých změnách vodního zákona.

- Každá dokončená revitalizace vodního toku, je-li zdařilá, působí jako příklad a motivace pro další projekty. Veřejnost má navíc možnost získat zkušenost přímo na místě a ocenit často různorodé přínosy projektu. Konečně nastává i posun v teoretickém dialogu ekologie a vodního hospodářství – ať už se to týká konceptu ekosystémových služeb, posuzování retenčních potenciálů krajiny či přínosu pro zpomalení transportu živin, nebo – na straně ekologicky orientovaných odborníků – uznání nezbytnosti některých technických opatření při snižování povodňových rizik. V každém případě je proces propojení ekologie a vodního hospodářství náročnou cestou.

- Prosadit změny v nakládání s vodou v krajině je náročné i v politickém kontextu. Proti ekonomicky a ekologicky riskantním megalomanským projektům, jako např. kanál Dunaj–Odra–Labe (D–O–L, viz také Živa 2014, 6: CXXXIII–CXXXVI), byl může řadě voličů imponovat jeho proklamovaná schopnost rázem přinést mnoho benefitů, musí být jasně formulovaná a veřejnosti srozumitelná vize, apelující na zdravý rozum, zkušenost předchozích generací a v současné době i na řadu vědecky ověřitelných dat. Do budoucna se mi jeví rozhodující, zda a v jaké míře naše země setrvá ve své západní orientaci. Ta by jistě dříve či později přinesla větší propojení ekologie a vodního hospodářství. Pokud se bude naše společnost inspirovat na východě, bude třeba počítat se zcela rozdílným viděním priorit v české krajině. Např. kanál D–O–L by znamenal rozsáhlou devastaci říčních a aluviálních ekosystémů v celonárodním měřítku, a to včetně jimi poskytovaných služeb. Není náhoda, že tato myšlenka ožívá v současném odklonu valné části české společnosti včetně její politické reprezentace od hodnot západní demokracie. Megalomanských projektů nepříznivých pro životní prostředí a nejistých z hlediska ekonomického přínosu bychom mohli nalézt v zemi, kde dnes znamená včera, zajisté dost.

1 Niva Blanice u Vlašimi – příklad transformované nivy, kdy v podstatě zaniká aluviální ekosystém se svými atributy – konektivitou s aktivním tokem, geodiverzitou říčního koryta a přítomností vodních a mokřadních biotopů v nivě. Tento stav říční krajiny v naší zemi převažuje a je naprosto nevhodný z hlediska tlumení rizik přicházejících se změnou klimatu. Foto D. Pithart

